

STRESSGA QARSHI DORIVOR O‘SIMLIK EKSTRAKTLARINING TA’SIRI

Mahmaraimov Shavkat To'xtashovich

Farmakologiya va klinik farmakologiya kafedrası mudiri, PhD

Xaitov Azizxon Axmetovich

Farmakologiya va klinik farmakologiya kafedrası, assistent

Urazova Zarina Urmanovna

Davolash fakulteti, 5-kurs talaba

barchasi: Toshkent davlat tibbiyot universiteti Termiz filiali,
Termiz shahri, O‘zbekiston

Dolzarbligi: Hozirgi zamonda insonlarda ruhiy-emotsional zo‘riqish, mehnat va o‘quv jarayonidagi ortiqcha yuklama, noqulay ijtimoiy omillar hamda ekologik ta’sirlar tufayli stress holatlari keng tarqalgan. Stress uzoq davom etsa, asab tizimi, yurak-qon tomir va immun tizimida turli buzilishlarga olib keladi. Shu sababli stressga qarshi tabiiy, kam nojo‘ya ta’sirga ega bo‘lgan dorivor vositalarni izlab topish va ilmiy asoslash dolzarb hisoblanadi. Dorivor o‘simlik ekstraktleri ushbu yo‘nalishda katta amaliy ahamiyatga ega.

Tadqiqot maqsadi: Mazkur tadqiqotning maqsadi — xalq tabobatida keng qo‘llaniladigan mahalliy va introduksiya qilingan dorivor o‘simlik ekstraktlerining stress sharoitida organizmga ta’sirini o‘rganish, ularning sedativ, anksiolitik va adaptogen xususiyatlarini ilmiy asosda baholash hamda stressga qarshi samaradorlik darajasini aniqlashdir. Shu bilan birga, turli o‘simlik ekstraktlerining ta’sir mexanizmlarini taqqoslash orqali fitopreparatlar yaratishda istiqbolli manbalarni aniqlash ham ko‘zda tutiladi.

Material va usullar: Tadqiqot uchun xalq tabobatida keng qo‘llaniladigan *Valeriana officinalis* (valeriana), *Melissa officinalis* (melissa), *Passiflora incarnata* (passiflora) va *Glycyrrhiza glabra* (shirinmiya) ekstraktleri tayyorlandi. Stress modeli: tajribaviy hayvonlarda majburiy suzish testi va immobilizatsiya stressi qo‘llanildi. Baholash usullari: xulq-atvor testleri (ochiq maydon testi, majburiy suzish testi), kortizol darajasini aniqlash, yurak urish tezligi va qon bosimini o‘lchash.

Tadqiqot natijalari: *Valeriana* ekstrakti hayvonlarda tashvish va qo‘rquv reaksiyalarini kamaytirib, kortizol miqdorini sezilarli darajada pasaytirdi.

Melissa ekstrakti tinchlantiruvchi ta’sir ko‘rsatib, yurak urish tezligini normallashtirdi. *Passiflora* ekstrakti uyqu sifati va davomiyligini yaxshilab, asabiylikni kamaytirdi. *Shirinmiya* ekstrakti stress ta’sirida immun tizimining buzilishlarini qisman tikladi va antioksidant faollik ko‘rsatdi.

Xulosa: O‘tkazilgan tadqiqotlar shuni ko‘rsatdiki, dorivor o‘simlik ekstraktleri stressga qarshi samarali ta’sir ko‘rsatadi. *Valeriana*, *melissa*, *passiflora* va *shirinmiya* ekstraktleri tajribaviy stress modellari sharoitida kortizol darajasini pasaytirib, asab tizimi faoliyatini muvozanatlashtirdi, yurak-qon tomir ko‘rsatkichlarini normallashtirdi hamda immun tizimni qo‘llab-quvvatladi. Shunday qilib, dorivor o‘simlik ekstraktleri tabiiy, xavfsiz va samarali antistress vositalar sifatida farmatsevtika amaliyotiga joriy etilishi mumkin. Ularning asosida yangi fitopreparatlar ishlab chiqish zamonaviy farmakologiya uchun istiqbolli yo‘nalish hisoblanadi.